

До спеціалізованої вченої ради Д 20.051.12
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

КОЗИРЄВОЇ ОЛЕНИ ВАДИМІВНИ

на дисертаційну роботу

РУДАЧЕНКО ОЛЬГИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

«Механізми управління кризовими ситуаціями в системах

соціально-економічного розвитку регіонів»,

подану до захисту на здобуття наукового

ступеня доктора економічних наук

за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність теми дисертації

та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

В сучасних умовах розвитку ринкової економіки важливим є дослідження питань щодо формування кризових ситуацій в системі соціально-економічного розвитку регіонів. Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових праць щодо дослідження та розвитку кризових ситуацій дозволяє дійти висновку про неоднозначність підходів до трактування причин виникнення таких ситуацій на різних рівнях управління. Особливого значення набувають саме внутрішні фактори, такі як: демографія, освіта, медицина, інновації, технології тощо. Тому, складність об'єкта дослідження та його багатовимірність ускладнюють пошук методів управління, які б могли заздалегідь виявити причини формування та розвитку таких

кризових ситуацій. Варто зазначити, що кризові ситуації призводять до негативних змін динаміки регіонального розвитку. В зв'язку з цим, тема дисертаційного дослідження, що присвячена розробці теоретико-методологічних основ наукового, організаційно-економічного та інформаційного забезпечення комплексу механізмів управління кризовими ситуаціями в системах соціально-економічного розвитку регіонів, є актуальною.

Актуальність теми також підтверджується тим, що основні результати і рекомендації, що наведені в дисертації, спрямовані на вирішення завдань, поставлених Указом Президента України В. Зеленського «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» від 16.02.2022 року № 56/2022; Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII; Стратегією сталого розвитку «Україна – 2030»; Державною стратегією регіонального розвитку на 2021- 2027 роки, а також в межах науково-дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, а саме:

- «Методологічні аспекти інноваційного розвитку економіки держави» (№ 0119U001188): Етап 1. Дослідження процесу формування та перспектив розвитку інноваційного потенціалу галузей України (2019 р.); Етап 2. Аналітико-інформаційне забезпечення інноваційного розвитку економіки України (2020 р.); Етап 3. Розробка організаційно-економічного механізму державної підтримки розвитку інновацій та наукових досліджень пріоритетних галузей економіки (2021 р.);

- «Формування організаційно-економічного механізму управління бюджетуванням об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації» (№ 0119U001073): Етап 1. Розробка та узагальнення наукових положень проєкту (2019 р.); Етап 2. Прогнозування динаміки розвитку соціальної сфери за умови використання нових підходів до формування механізмів публічного управління

(2020 р.); Етап 3. Рекомендації щодо підвищення фінансової спроможності ОТГ у сфері управління фінансовими ресурсами (2021 р.);

- «Підприємництво як стратегічний фактор розвитку бізнес-середовища регіону (проміжний)» (№ 0116U005497): Етап 1. Бізнес та державне регулювання як складові стратегії розвитку регіону (2016 р.); Етап 2. Регіональні особливості розвитку підприємництва: теорія, практика, закордонний досвід (2017 р.); Етап 3. Трансформація регіонального інноваційного підприємництва як стратегічний фактор економічного зростання (2018 р.); Етап 4. «Концептуальні основи формування соціально орієнтованого бізнес-середовища регіону (2019 р.);

- «Підприємництво та бізнес: організаційні, управлінські та економічні складові» (№0116U005497): Етап 1. Підприємництво в умовах глобалізації: закордонний та вітчизняний досвід (2020 р.); Етап 2. Організаційно-економічний інструментарій управління сучасними бізнес-процесами (2021 р.)

Мета дисертаційної роботи відповідає темі дослідження. Поставлені задачі розкривають перелік завдань, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. Об'єкт і предмет дослідження визначені вірно.

2. Ступінь, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Аналіз дисертаційної роботи дозволив встановити такі основні наукові положення, висновки і рекомендації, що відрізняються новизною і дозволяють присвоїти дисертанту науковий ступінь доктора економічних наук.

1. Обґрунтовано концептуальний підхід щодо формування механізмів управління кризовими ситуаціями в системах соціально-економічного розвитку регіонів (с. 151-163).

Авторкою доведено, що вирішення складної та багаторівневої задачі такої

як аналіз, оцінка, діагностика та прогнозування рівня соціально-економічного розвитку регіонів потребує комплексного та системного підходу, у зв'язку з цим, в дисертаційній роботі запропоновано концептуальний підхід до управління кризовими ситуаціями в системах СЕР регіонів (рис. 2.22). Такий підхід поєднує в собі положення теорії кризового управління та превентивного управління, теорії конкурентного, безпечного та сталого розвитку систем і включає в себе 4 основні механізми: формування інформаційного простору в системі соціально-економічного розвитку регіонів; оцінка і прогнозування кризових ситуацій в системі соціально-економічного розвитку регіонів; діагностика ситуацій в системі соціально-економічного розвитку регіонів; формування сценарію щодо попередження розвитку кризових ситуацій в регіонах.

2. Розроблено науково-практичний підхід до формування інформаційно-аналітичного забезпечення механізму оцінки та прогнозування кризових ситуацій у системі соціально-економічного розвитку регіонів (с. 223-236).

Визначені кризові ситуація, які виявлено за допомогою сформованих інтегральних показників в системі соціально-економічного розвитку регіонів, викликають необхідність прогнозування подальшого розвитку кризи. У зв'язку з цим, в роботі запропоновано науково-практичний підхід, який заснований на синтезі методів кластерного аналізу, прогнозування, методів теорії графів та включає в себе 4 основні модуля: просторова оцінка факторів СЕН; оцінка стійкості кластерних утворень регіонів; прогнозування структурних пропорцій регіонів за рівнем соціальної та економічної напруженості; оцінка стійкості макросистеми до посилення СЕН.

3. Розроблено структурну модель прийняття рішень щодо діагностики кризових соціально-економічних ситуацій в регіональних системах та вибору превентивних заходів (с. 277-287).

В дисертаційній роботі, з метою виявлення факторів-загроз посилення соціальної та економічної напруженості в регіональних системах з різним типом розвитку (збалансований розвиток, економічна асиметрія, соціальна асиметрія, кризовий розвиток) і формування адекватних превентивних стратегій, спрямованих на зниження її рівня, запропонована структурна модель прийняття рішень щодо формування комплексу превентивних заходів, спрямованих на попередження кризи в регіональних системах (рис. 5.1). Така модель включає в себе 5 основних модулів: групування регіонів за рівнем соціальної та економічної напруженості, діагностика і визначення типу розвитку регіонів, побудова моделей панельних даних факторів СЕН, визначення регіонів-репрезентантів, оцінка стабільності регіональних систем і вибір превентивних заходів.

4. Удосконалено теоретико-аналітичне обґрунтування до визначення сутності поняття «кризова ситуація» (с. 85-101, 163).

Авторкою проаналізовано значний масив вітчизняних та зарубіжних наукових праць, що стосуються визначенню категорій понять «криза» та «кризова ситуація». Це дало змогу сформулювати Рудаченко О.О. авторське бачення кризової ситуації, під якою розуміється ситуація, яка виникає внаслідок зростання напруженості при дестабілізації функціонування системи соціально-економічного розвитку, у зв'язку з неефективною регіональною політикою.

5. Запропоновано методичний підхід до вибору інтегральних індикаторів соціальної та економічної напруженості в регіональних системах (с.204-222).

В дисертаційній роботі за допомогою методів багатовимірного аналізу сформовано інтегральні індикатори соціальної та економічної напруженості, за допомогою яких вдалося виявити подальший розвиток кризових ситуацій.

6. Удосконалено теоретико-аналітичне обґрунтування панельних даних соціальної та економічної напруженості в регіональних системах (с. 53-63, 152, 207-208, 225, 237, 253-254).

В дисертаційній роботі розроблені моделі панельних даних, які відображають залежність рівня соціальної та економічної напруженості від факторів, що призводять до її посилення, для груп регіонів з різним типом розвитку (збалансований розвиток, економічна асиметрія, соціальна асиметрія, кризовий розвиток), що розширює можливості сценарного моделювання щодо попередження кризових ситуацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації, в достатній мірі обґрунтовані. Виконане дослідження, свідчить про широку і глибоку обізнаність дисертантки з науковими працями вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких досліджуються соціально-економічний розвиток регіонів.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується належним рівнем обґрунтування та логікою викладення матеріалу.

Авторка використала широкий спектр сучасних методів та моделей дослідження, а саме: методи рівня розвитку; методи кластерного аналізу; моделі бінарного вибору; методи нейромережевого моделювання; дискримінантний аналіз; дерева класифікацій; методи пробіт- та логіт-аналізу; метод рівня розвитку; аналітичне вирівнювання тренду; шматково-лінійна регресія; адаптивні методи прогнозування; ARIMA-моделі; моделі панельних даних; метод «центру ваги»; векторні авторегресійні моделі (VAR-моделі) і моделі корекції помилки (ECM-моделі) тощо.

Розрахунки здійснено на основі достовірної статистичної інформації. Інформаційну базу дослідження склали законодавчі акти Верховної Ради України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, стратегічні

програмні та нормативно-правові документи; законодавчі та нормативно-правові акти, міжнародні угоди між Україною та ЄС; офіційні документи Європейської Комісії; офіційні документи органів державного управління, статистичні дані Державної служби статистики України, міжнародні індекси та рейтинги, інформаційно-аналітичні матеріали міжнародних організацій, монографії та публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, інтернет-ресурси, результати власних досліджень автора.

Кваліфіковане їх використання дозволило дисертантці зробити особистий внесок у формування теоретичних засад та науково-методичного забезпечення механізмів управління кризовими ситуаціями в регіональних системах, довести рекомендації та пропозиції до рівня їх практичного використання.

Достовірність та обґрунтованість результатів роботи підтверджується їх апробацією на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та публікаціями у фахових наукових виданнях.

3. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

В сукупності одержані результати дослідження вирішують важливу науково-прикладну проблему управління кризовими ситуаціями в регіональних системах. Це є значним досягненням для розвитку економіки регіонів та країни в цілому.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації методичні підходи, теоретичні висновки і практичні рекомендації можуть бути використані у процесі управління кризовими ситуаціями в регіональних системах.

Практичне значення результатів дослідження полягає у такому:

- концептуальний підхід щодо формування механізмів управління

кризовими ситуаціями в системах соціально-економічного розвитку регіонів;

- система інтегральних показників соціально-економічного розвитку регіонів;

- механізм діагностики ситуацій в системі соціально-економічного розвитку регіонів;

- інерційні та гіпотетичні сценарії розвитку регіональних систем;

- структурна модель прийняття рішень;

- науково-практичний підхід до формування інформаційно-аналітичного забезпечення механізму оцінки та прогнозування кризових ситуацій у системі соціально-економічного розвитку регіонів;

- прогнозування стійкості макросистеми до посилення факторів соціальної та економічної напруженості.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в практичну діяльність: ОПП в Харківській області регіонального відділення ВГО «Український союз промисловців і підприємців» (довідка № 405/1/2 від 06.04.2022 р.); апарату Харківської обласної військової адміністрації (довідка № 01-83/3147 від 05.09.2022 р.); Адміністрації Московського району Харківської міської ради (довідка від 14.07.2022 р.); Нововодолазької селищної громади розвитку (довідка № 02-21/359 від 15.02.2022 р.); Департаменту Інфраструктури Харківської міської ради Харківської області Виконавчого комітету (довідка від 03.02.2022 р.); Північно-Східного наукового Центру НАН і МОН України (довідка №11 від 13.01.2022 р.); КП «Харківводоканал» (довідка № 2 від 15.02.2022 р.); ТОВ «Сокар Петролеум» (довідка від 15.09.2021 р.).

Теоретичні та практичні розробки, що представлені в дисертаційному дослідженні використовуються в освітньому процесі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова під час викладання навчальних дисциплін «Управлінська результативність у бізнес-структурах», «Оптимізаційні методи та моделі в бізнесі», «Європейські стандарти бізнес-

планування», «Державні та муніципальні фінанси для бізнесу» (довідка від 04.05.2022 р.).

4. Оцінка повноти викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За темою дисертації Рудаченко Ольги Олександрівни опубліковано 53 наукових праці, у тому числі 6 розділів у колективних монографіях, 9 статей проіндексовано у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, 20 – у наукових фахових та інших виданнях України, які внесені до міжнародних наукометричних баз, 3 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 15 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях. Загальний обсяг опублікованих праць склав 37 друк. арк., з яких особисто авторці належить 25,1 друк. арк.

Основні результати дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми та механізми регулювання міжнародних економічних відносин» (м. Київ, 13 жовтня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси, управління і право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку» (м. Полтава, 16 лютого 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та розвиток» (м. Дніпро, 16 лютого 2019 р.); XI Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (м. Харків, 11-12 квітня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку нової економічної системи на державному та регіональному рівнях» (м. Київ, 05 жовтня 2019 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і

мікрорівнях економіки» (м. Дніпро, 9 листопада 2019 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м.Київ, лютий 2019 р.); The 3rd International scientific and practical conference “Perspectives of world science and education” (Osaka, Japan, November 27-29, 2019); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції економічного спрямування «Світ економічної науки» (м. Тернопіль, травень, 2020 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (м. Харків, 09-10 квітня 2020 р.); VIII International Science Conference «Impact of modernity on science and practice» (Madrid, Spain, April 6 – 7, 2021); Socio-Economic Challenges: Proceedings of the International scientific and practical conference (Sumy, November 3–4, 2020); Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Перспективи розвитку територій: теорія і практика», (м.Харків, 19–20 листопада 2020 р.); I International Scientific and Theoretical Conference «The driving force of science and trends in its development» (Coventry, United Kingdom, January 29, 2021); I Correspondence International Scientific and Practical Conference «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (Vienna, Austria, 19 February 2021); II International scientific and practical conference «Modern trends of scientific development» (Vancouver, Canada January 18-21, 2022).

Зазначене дозволяє стверджувати, що винесені на захист положення наукової новизни та основні результати дисертаційного дослідження Рудаченко Ольги Олександрівни у повній мірі оприлюднені у відкритому друці. Вимоги МОН України, що висуваються до необхідної мінімальної кількості статей у наукових фахових виданнях України, а також у виданнях, що включені до наукометричних баз даних або є фаховими виданнями в іноземних країнах, дотримані у повному обсязі.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Результати перевірки роботи, аналізу публікацій здобувачки, аналізу тексту дисертаційного дослідження та використання авторкою джерел, свідчать про відсутність порушення академічної доброчесності авторкою дисертаційної роботи.

Текст дисертації Рудаченко О.О. викладено українською мовою з дотриманням наукового стилю. Робота є логічно структурованим та завершеним науковим дослідженням, характеризується цілісністю та коректністю подання матеріалу.

Дисертація представлена на 478 сторінках, в тому числі анотації та список публікацій здобувача за темою дисертації. Матеріали дисертації проілюстровані 89 рисунками і 45 таблицями та містить 19 додатків, 39 сторінок – список використаних джерел із 354 найменувань. Обсяг основного тексту дисертації складає 342 сторінки.

Основний текст дисертації оформлено у відповідності з ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». За фаховим спрямуванням дисертаційне дослідження відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Реферат відображає зміст дисертації та висвітлює основні положення та результати дослідження. Реферат дисертації задовольняє вимогам МОН України за обсягом та оформленням.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи авторський підхід до вирішення досліджуваної проблематики та позитивну оцінку викладених положень, висновків і рекомендацій, необхідно звернути увагу на ряд положень, які мають

дискусійний характер та потребують додаткової аргументації, а саме:

1. Бажано було б в роботі розкрити більш детально зміст сутності як соціальної, так і економічної напруженості (розділ 3, с. 165-179).

2. На наш погляд, концепцію формування механізмів управління кризовими ситуаціями (рис. 2.22) та її опис потрібно було б надати у третьому розділі дисертації.

3. Потребує додаткових пояснень неорієнтований граф, що відображає зв'язаність факторів СЕН в регіональних системах (рис. 4.19, с. 264).

4. Дискусійним в роботі є порядок використання отриманих інтегральних показників соціально-економічного розвитку та напруженості кризових ситуацій (рис. 3.1, с.205).

5. Більш детально необхідно пояснити як саме формуються кризові ситуації, а також яким чином впливає на їх розвиток фактор напруженості?

6. Необхідно надати більш розширені та ґрунтовні висновки щодо міграції регіонів з кластера в кластер, які представлені в таблиці 4.6 – Аналіз структурних змін класифікації регіонів (с. 248-249).

7. Бажано було б скоротити економіко-матиматичний опис (с. 279-285), пов'язаний з призначенням четвертого модуля структурної моделі (рис. 5.1).

8. Для наочності відображення та подальшого дослідження одержаних значень інтегральних показників СЕН на кінець 2022 року, з урахуванням воєнних дії на території України, які представлені в таблиці 5.14 (с. 332-333) доцільно було б подати інформацію про регіони за рангом від 1 (сильні позиції) до 24 (слабкі позиції).

Зазначені моменти мають дискусійний характер та в цілому не впливають на позитивну оцінку.

7. Загальний висновок

Дисертаційна робота Рудаченко Ольги Олександрівни на тему «Механізми управління кризовими ситуаціями в системах соціально-економічного розвитку регіонів» є закінченим цілісним науковим дослідженням, в якому одержані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують науково-прикладну проблему з розробки теоретичних положень, методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій в контексті управління кризовими ситуаціями в системах соціально-економічного розвитку регіонів.

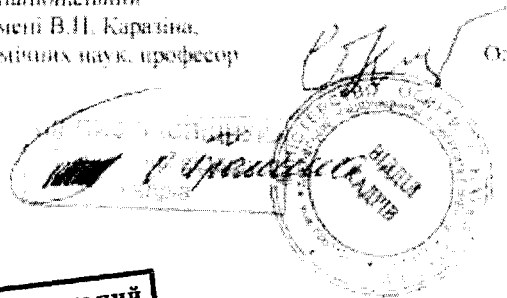
Мета та завдання дослідження розкриті в повному обсязі. Одержані авторкою результати є обґрунтованими та містять наукову новизну. Реферат відображає основні положення дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

За актуальністю, змістом, науковою новизною, теоретичною значущістю і практичною цінністю дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження (позбавлення) наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197, а тому її авторка Рудаченко Ольга Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктори економічних наук за спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

офіційний оцінювач
професор кафедри маркетингу,
менеджменту і підприємництва,
Харківський національний
університет імені В.Г. Каразіна,
доктор економічних наук, професор

Олена КОЗІРОВА

Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника
Вх. № 03.04-30/70
від 19.12.2022